

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - קרית הבעש"ט פתח תקוה

"פי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם" (ויקרא ט"ז, ל') - מהי כפרה ומהי טהרה

שאלה מרכזית - בפסוק זה מובא שביום הכיפורים ה' יכפר על בני ישראל ויטהר אותם, ויש להבין את המשמעות של שתי הפעולות הללו, מה ההבדל בין לכפר עליהם ובין לטהר אותם.

כפרה - לפועל 'כפר' ישנם מספר מובנים :

חיפוי \ כיסוי - בפעם הראשונה בתורה מופיע פועל זה בציווי של ה' לנח : "עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וקפחת אתה מבית ומחוץ בכפר" (בראשית ו', י"ד). 'אונקלוס' מתרגם שם - 'ותחפי יתה' כלומר, לחפות את התבה במובן של לכסות.

'אבן עזרא' מפרש : "וכפרת אותה - יש אומרים שהיא מגזרת **כפרת**. והטעם **מכסה** משיחה... והנכון שמלת וכפרת מגזרת **בכופר**. כוונתו, אם הבנתי אותו נכון, שיש אומרים שהפועל 'וכפרת' הוא מלשון 'כפרת', כמו הכפרות שהיתה על הארון, ומשמעותו - כיסוי, וכמו שתרגם 'אונקלוס'. אך הוא סובר שאין זו המשמעות הרגילה של המילה, אלא שכאן מדובר על משיחת התבה **בכופר**, ולכן התורה משתמשת כאן בפועל 'וכפרת' שנובעת משם העצם 'כפר'.

קינוח והעברה - בפעם השנייה בתורה מופיע פועל זה בפרשת 'וישלח' ושם יש לו מובן אחר : "וּמְאָרְתָם גַּם הִנֵּה עֹבְדֵי יַעֲקֹב אֲחֵרֵינוּ, כִּי אָמַר אֲכַפְרָה פָּנָיו בְּמִנְחָה הַהֲלֵקֶת לְפָנָי וְאֲחֵרֵי בֶן אֶרְצָה פָּנָיו אוֹלֵי יֵשָׁא פָּנָיו" (בראשית ל"ב, כ"א). ומפרש 'רש"י' : "אכפרה פניו - אבטל רוגזו... ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחסא ואצל פנים כולל לשון קינוח והעברה הן, ולשון ארמי הוא... וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק". אך 'אבן עזרא' מפרש גם שם מלשון כיסוי כדלעיל : "ופי אכפרה פניו - אכסה ואסתיר. ופניו כעסו וכן ופניה לא היו לה". אך קצת קשה לפירושו, שיוצא שמטרת יעקב היתה רק להסתיר את רוגזו ולא לבטלו, וא"כ מה ירויח בכך, ואילו לפי 'רש"י' הכוונה שלו היתה להעביר את רוגזו, שלא יכעס כלל.

כפרה על הנפש או תשלום ממון עבור פדיון נפש - במקרה ושור מועד הרג איש או אשה, הבעלים מתחייבים לשלם כופר לפדיון נפשו : "אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו" (שמות כ"א, ל'). בפסוק זה לא מופיע ביטוי זה בצורת פועל 'וכפרת' או 'ואכפרה' אלא כשם עצם - 'כופר'. 'אונקלוס' מתרגם - 'ממון' וכן בתרגום 'יונתן' - 'קנסא דממונא'. והשאלה היא האם הפירוש המילולי של 'כופר' הוא - ממון, או ש'כופר' הוא במובן של כפרה והיא נעשית ע"י תשלום ממון.

ונראה להעיר, שישנה לכאורה כפילות בפסוק, כי בתחילה נאמר - 'אם כפר יושת עליו', ואח"כ - 'ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו', והיה אפשר לקצר ולכתוב כגון - 'ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו'. ועוד, שלפי התרגומים, מדוע משתמשת התורה בביטוי - 'כפר' היה אפשר לכתוב - 'ואם ממון יושת עליו ונתן פדיון נפשו'. ונראה לומר, ש'כפר' הוא מלשון - 'כפרה', והפסוק אומר שאם יוחלט בבי"ד שהוא צריך כפרה על נפשו, כי חייב מיתה בידי שמים, אז יש לו אפשרות לפדות את נפשו ממוות ע"י שיתן ממון.

אך 'רמב"ן' אומר : "אם כפר יושת עליו בעבור היות הכפר - כפרה כענין הקרבנות, ואם הוא אינו חפץ בה אין מכריחים אותו לבא לבי"ד לחייבו בכך, ואפילו אם חייבוהו אין ממשכנין אותו, בעבור זה אמר 'אם'. ומדבריו משמע, שנתנית הכסף פועלת כמו הקרבת קרבנות, שאין הכוונה שנתנית הכסף הוא פודה עצמו ממוות, אלא שעצם נתנית הכסף מכפרת עליו כמו הקרבת קרבנות, ומסביר את 'אם' בצורה אחרת. וכן משמע במס' 'בבא קמא' (מ' ע"א) : "דתניא ונתן פדיון נפשו דמי ניזק, ר' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה אומר דמי מזיק. מאי לאו בהא קמיפלגי, דרבנן סברי כופרא ממונא הוא, ור' ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר כופרא כפרה. איך פפא לא, דכ"ע כופרא כפרה הוא, והכא בהא קמיפלגי, רבנן סברי - בדניזק שיימינן, ורבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה סבר - בדמזיק שיימינן". משמע, שלכל הדעות הכופר בא לכפר על בעל השור שחייב מיתה לשמים.

ואפשר לומר, שמובנים אלו לא נוגדים את הפירוש הקודם שמשמעות המושג הוא קינוח והעברה, כי גם אם ע"י נתנית הממון הוא פודה את נפשו, וגם אם נתנית הממון מכפרת על האדם כמו בהקרבת קרבנות, הרי יש בזה קינוח והעברה של החטא, שלא נזהר בלשמור על שורו שלא יהרוג בן אדם.

כפרה על המזבח - עד כה למדנו על כפרה על אדם, והנה בפסוק הבא נלמד שיש גם צורך לכפר על דבר דומם כגון המזבח : "ויפר חטאת תעשה ליום על הכפרים וחסאת על המזבח בכפרך עליו, ומשחת אתו לקדשו. שבעת ימים תכפר על המזבח וקדשת אתו, והיה המזבח קדש קדשים כל הנגע במזבח וקדש" (שמות כ"ט, ל"ו - ל"ז). ויש להבין, מה המשמעות של לכפר על המזבח, הרי המזבח הוא לא אדם שחוטא. 'אונקלוס' מתרגם - 'ותדכי על מדבחה בכפרותך עלוהי'. כלומר, שהפעולה הזו מטהרת ומזככת את המזבח. וממה יש לטהר אותו? אומר 'רש"י' : "על הכפורים - בשביל הכפורים, לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב", כמו שפירש לגבי אהרון ובניו.

ואח"כ מביא מדרש 'תורת כהנים' : "כפרת המזבח הוצרך שמה התנדב איש דבר גזול במלאכת המשכן והמזבח". ויתכן, ש'רש"י' מביא זאת כדוגמה לזרות ותיעוב, כי מזבח שנעשה מדבר גזול לא יכולה לחול קדושה על המזבח, לכן יש לכפר עליו ע"י פר חטאת, וע"י זה מקנחים ממנו את הדבר השלילי, כדי שתחול עליו קדושה. אך בעל 'שפתי כהן' מסביר, שכל הפסוק לא מדבר על כפרת המזבח אלא על אהרון שבנה את המזבח של העגל : "שבעת ימים תכפר על המזבח, לכפר על אותו שבנה לעגל, שנאמר (שמות ל"ב, ה') ויבן מזבח לפניו לזה צריך כפרה". אבל מהמשך הפסוק - 'ומשחת אותו לקדשו', וכן בפסוק הבא - 'וקדשת אתו, והיה המזבח קדש קדשים כל הנוגע במזבח יקדש' משמע, שמדבר על המזבח במשכן ולא על המזבח שנעשה לעגל.

טהרה \ טומאה

נבדוק כעת מה המשמעות של טהרה מול טומאה, הטומאה הרגילה היא רוח טומאה ששורה על האדם, שגורמת לו להיות טמא. הטומאה הזו יכולה לנבוע מגופו, כגון : צרעת, זב ונדה, ויכולה לנבוע מנגיעה או קירבה אחרת לדבר טמא, ואבי אבות הטומאה הוא המת, ומי שנוגע בו נטמא. ויש דרכים שבהם האדם יכול להיטהר מטומאה זאת. ונראה שגם במושגים אלו ישנם מספר מובנים, ומלבי"ם (פרשת שמיני סעיף ק"ו) מחלק את ענייני הטומאה לשני סוגים : **טומאת הגוף** שהיפוכו הוא הטהרה, ו**טומאת הנפש** שהיפוכו הוא הקדושה.

בעל חיים טהור - המותר לקרבן ולאכילה - ביטוי זה מופיע לראשונה בפרשת 'נח' : "מכל בהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו, ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו" (בראשית ז', ב'). ומסביר 'רש"י' : "הטהורה - העתידה להיות טהורה

לישראל למדנו שלמד נח תורה (עירובין יח), ומוסיף: "שבעה שבעה - כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו". ורד"ק מתייחס להיתר האכילה: "... אלא מה שרצה האל להשאיר מן הטהורה שבעה כדי שיאכלו מהם נח ובניו הבאים אחריהם, שהרבה מיני הטהורים לפי שהיה רוצה להתיר לו בשר לאכול מה שלא התיר לאדם שלפניו".

טומאת עבודה זרה - בפרשת 'וישלח' אומר יעקב לבניו: "ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו, הסרו את אלהי הנכר אשר בתכם והטהרו והחליפו שמלתיכם" (בראשית ל"ה, ב). ומסביר רש"י: "והטהרו - מע"א", ומשמע, שהעובד עבודת אלילים שורה עליו טומאה. ו'המזרחי' מדגיש שאין זו הטומאה הרגילה אלא טומאה מיוחדת של עבודה זרה: "והטהרו מעבודה זרה. לא מטומאה, כסתם כל טהרה שבתורה, אלא מעבודה זרה, דבר הלמד מעניינו". וכיצד נטהרים מעבודה זרה? אומר 'אבן עזרא': "והטהרו - שירחצו הגוף".

טומאה עקב חטא - 'רבנו בחי' אומר על הפסוק דלעיל: "והטהרו. לימדך הכתוב כי העונן קרוי טומאה, וכתוב (יחזקאל כ, ז) ובגלולי מצרים אל תטמאו, ומי שעוהב העונן נקרא טהור שנאמר (ויקרא טז, ל) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, וכתוב (יהושע כב, יז) המעט לנו את עונן פער אשר לא הטהרנו ממנו". ויש לברר, האם הוא מתכוון רק לטומאת ע"ז או לכל עונן. מצד אחד מביא פסוקים הקשורים לע"ז - 'ובגלולי מצרים אל תטמאו'. ומצד שני מביא פסוקים המדברים על כל החטאים - 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'. ולכן נראה שלדעתו כל עונן קרוי טומאה כמו שהוא מסכם - 'העונן קרוי טומאה' ומי שעוהב את העונן נקרא 'טהור'.

טהור - דבר ברור - בפסוק: "ויארו את אלהי ישראל, ותחת רגליו קמעשה לבנת הספיר ויכעס השמים לטהר" (שמות כ"ד, י) נמצא את המושג 'טהור' ללא קשר לטומאה, אלא לדבר ברור, כמו שאומר רש"י: "לטהר - לשון ברור וצלול", וכן מתרגם 'אונקלוס' - 'יכמחזי שמיא לברירו', ואילו כאשר המושג טהרה בא בניגוד לטומאה הוא מתרגם על פי השורש - 'דכ"י שפירושו - יד'.

טהור - נקי מסיגים - לגבי הארון נאמר: "ויצפית אתו זהב טהור" (שמות כ"ה, י"א), ומתרגם 'אונקלוס' - 'דהב דכי'. ומשמע, שמשמט בשורש 'דכ"י' לא רק לתאר טהרה מול טומאה, אלא כל דבר שהוא זך. וכמו שאדם שנטהר מטומאתו הוא 'דכי' כלומר זך ללא טומאה, כך גם הזהב שיש בו רק זהב ולא מתכות אחרות נקרא זהב דכי כלומר - זהב טהור. ובלשון 'רשב"ם': "זהב טהור - מזוקק".

טהור - בעל גוון אחיד - בקטורת נאמר: "וימלח טהור קדש" (שמות ל', ל"ה). ומפרש רש"י: "ממולח יהיה וטהור יהיה וקדש יהיה". ומסביר בעל 'שפתי חכמים' שיהיה טהור שלא ישתמשו בו בטומאה. אך בעל 'אור החיים' הקדוש אומר: "ממולח טהור נראה כי פירוש טהור הוא שלא יראה בו ערבוב גוונים, כי לצד שיש בו אחד עשר סממנים יתרבו הגוונים, והגם שיערבם יחד לצד ריבוי הסממנים וריבוי הכמות שלש מאות וששים ושמונה מנים תישאר איזה פינה בו שאין הגוון שווה בה..., ואינו קרוי מציאות זה טהור, לזה אמרו ממולח טהור פירוש זך שיראה גוון אחד ממש באמצעות התערובות מעשה אומן ובאמצעות היותה דק ביותר".

מקום טהור - בפרשת 'ויקרא' נאמר: "והוציא את כל הפר אל מחוץ לפתח אהל מקום טהור" (ויקרא ד', י"ב). ומפרש רש"י שזה מקום שלא מיועד להשליך או אבנים מנוגעות או לבית קברות, כי הוא נחשב למקום טמא: "אל מקום טהור - לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות, הוצרך לומר מחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור".

טומאה עקב בעילה של ערל או אדם פחות ערך - בפרשת 'וישלח' נאמר: "ויעקב שמע כי טמא דינה בתו. ולא אמר כי ענה או שכב את דינה, אלא טמא. כי על זה חרה לו איך רוח המור מפרט יותר ואומר: "ויעקב שמע כי טמא דינה בתו. ומדברי בעל 'העמק דבר' שלא כל ביאת ערל גורמת לטומאה אלא דוקא במקרה כזה: "כי טומאה נחה על זרעו, זרע טהור וקדוש". ומדברי בעל 'העמק דבר' שלא כל ביאת אדם פחות הערך לפי ערכה, וכדאיתא ביבמות דס"ח כהנת טמא. לשון טומאה על ביאת זנות של פנויה לא נאמר, אלא על ביאת אדם פחות הערך לפי ערכה, וכדאיתא ביבמות דס"ח כהנת דמיקדשא גופא מתחללת, והכי נמי בתולה בעלמא לא נתחללה בביאת נשיא הארץ. אבל את דינה בתו. היינו טומאה".

טומאת הארץ עקב שפיכות דמים - גם שפיכות דמים מטמאת את הארץ ככתוב: "ולא תטמא את הארץ אשר יושבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל" (במדבר ל"ה, ל"ד). ואומר בעל 'צור המור': "ואמר ולא תטמא את הארץ אשר אני שוכן בתוכה. להורות שאם הרוצח, ילך בארץ הוא מטמא את הארץ, אחר ששפך דם האדם".

"כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו"

לאחר שעשינו סקירה על המושגים של כפרה וטהרה, נחזור לפסוק המרכזי שלנו, שבו מובא, שביום הכיפורים הקב"ה מכפר עלינו לטהר אותנו מכל חטאתינו. ויש לדקדק בפסוק, שלגבי 'כפרה' נאמר 'עליכם' ואילו לגבי 'טהרה' נאמר 'אתכם', ואולי זה יעזור לנו בהבנת ההבדל שביניהם. ועוד, שלא נאמר - 'ויטהר', כאילו זו פעולה נפרדת, אלא נאמר - 'לטהר' עם למ"ד התכלית, כאילו בא לומר, שהכפרה היא בשביל להגיע לטהרה, ויוצא מזה שהתכלית העיקרית היא הטהרה. ועוד, אם ביום הזה ה' מכפר עלינו לטהר אותנו, אז מה משמעות הציווי 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'?

ונראה לומר, שהחלוקה בין 'עליכם' לבין 'אתכם' מלמדת שבעקבות החטאים שלנו, יש משהו שרויבץ עלינו, ויש משהו שדבק בנו. החטא גורם לפגם בנפש, ואפשר להגדיר שהנפש היא עלינו, ואותו החטא עצמו גם גורם לטומאה ששורה על הגוף עצמו, כמו שראינו לעיל בסעיף העוסקת בטומאה הנגרמת עקב חטאים. ואת הפגם בנפש אפשר לכפר ע"י 'פדיון נפשי' ע"י שמשלמים 'כופר', וכמו שראינו לעיל בפסוק: "אם כפר יושת עליו ונתן פדיון נפשו ככל אשר יושת עליו" (שמות כ"א, ל'). וביום הכיפורים שכל מטרתו לכפר על בני ישראל, ה' ביושבו כדיין מחליט לא להשית על האדם תשלום כופר - 'כי ביום הזה יכפר עליכם', והוא מסיר את הפגם בנפש ללא שהאדם יצטרך לתת כופר, ובזה מתקיים - 'ככל אשר יושת עליו', כי זה מה שה' השית עלינו. ומכיוון שהפגם בנפש גרם לטומאה ששורה על הגוף, הרי שברגע שה' מכפר על הנפש מיד יורדת הטומאה מן הגוף ומתקיים - 'יכפר עליכם לטהר אתכם'.

ומה שמוסיף הפסוק - 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו', כבר אמרו חז"ל שבא לומר שה' מכפר רק על החטאים שחטאו כנגדו. וניתן להסביר, לפי הדברים לעיל, שה' מכפר בגדר של 'ככל אשר יושת עליו', רק על דברים שחטאו כנגדו, כי על זה הוא כביכול בגדר הניזק, אך אם חטא כנגד חברו, הרי צריך לרצות את חברו בשביל שחברו שהוא הניזק ישית עליו את המחילה, ואז אינו צריך לכפרה נוספת.

המצב במדינה - אנו מקדישים את כל השיעורים לע"נ הנרצחים והחללים, לרפואת כל הפצועים, להחזרת כל החטופים, ולהצלחת צה"ל וכל עם ישראל, בעזרת ה' תשועת ה' כהרף עין. ביחד ננצח.

לעילוי נשמת - הגיליונות והלימוד מוקדשים לע"נ: ר' ישראל יצחק בן יעקב קנר ז"ל. ר' משה חיים בן שרגא פייבל הלוי שוורץ ז"ל. ר' אברהם הכהן בן חנוס ז"ל. ולעילוי נשמות - 'חללי נצר אחרון' שמטעם ארגון - 'עמיתים'.

עברנו ללמוד צבית הכנסת 'קהל חסידים'. ניתן להצטרף גם לדרך הזוס, וגם לדרך הטלפון, לפרטים נא לפנות למייל למטה. שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת עירובין. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

לפרטים נא לפנות בטלפון - 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת - Ingber@bezeqint.net